

Kirjallisuutta – Litteratur

Harvinaisia herkkuja cd-rompuilla

TERRA COGNITA (2000). Helsingin yliopiston kirjasto & Everscreen Mediateam, Helsinki.
SUOMEN KARTTAKUVA (2000). Jyväskylän yliopiston historian laitos & Kolmas Iglu, Jyväskylä.
MAPPAE ENCYCLOPAEDIA MAGNUS DUCATUS FINLANDIAE (2000). Pietarin Venäjän kansallinen kirjasto & Discus Media, Lappeenranta.
MERIKARTOITUS PINTAA SYVEMMÄLTÄ (2000). Merenkulkulaitos & To the Point, Helsinki.

Historiallisen kartografian ystäviä hemmoteltiin viime vuonna, kun markkinoille putkahti peräti kolme aihetta käsittelevää cd-romia. Myytävien tuotteiden lisäksi karttojen harrastaja on voinut hankkia myös Merenkulkulaitoksen uudistuneen romppumuotoisen tuote-esitteen, jonka yhtenä osiona on merikartoituksen historia. Uutuudet osoittavat, että historiallisten karttojen ja kartoitusten esittelyssä on päästy uuteen vaiheeseen. Aiemmin karttoja on julkaistu muhkeina atlaksina, joilla on yleensä ollut muhkea hintakin. Multimedian tarjoamia mahdollisuuksia ei ennen viime vuotta vielä paljokaan hyödynnetty, vaikka juuri vanhojen karttojen esittämiseen digitaalinen muoto sopii varsin hyvin. Hauraiden ja ainutkertaisten aineistojen äärelle on usein hankala päästä, mutta sähköisessä muodossa niistä saa ainakin jonkunlaisen kuvan – edellyttäen tietysti, että skannaus on tehty huolella.

Helsingin yliopiston kirjaston julkaisema *Terra cognita* on nimeään myöten tyylikäs ja onnistunut kokonaisuus. Cd-rom tuli markkinoille A. E. Nordenskiöldin kokoelman karttoja esittelevän näyttelyn oheistuotteena, kuten samanniminen kirjakin (*Terra cognita* 2000). Sähköisessä teoksessa keskitytään tarkastelemaan sitä, kuinka Euroopasta katsoen läntiset ja pohjoiset alueet tulivat pikkuhiljaa tunnetuiksi. Teos on jaettu viiteen aihealueeseen. Lyhyen johdannon jälkeen käsitellään Ptolemaioksen kartastoja, Amerikan »löytömistä», Itämeren pohjoisia osia, Huippuvuoria ja pohjoisnapaa sekä Siperian pohjoisrannikkoa.

Kaikki karttakuvat voi suurentaa. Näin niitä pääsee tutkimaan erittäin tarkasti. Symbolit ja nimistö, karttusiien yksityiskohdat, jopa värittäjän siveltimenvedot tai ilme kartalla kyyristelevän karhun naamalla erottuvat ruudulla selkeinä. Jokaisesta kartasta ilmoitetaan sen nimi, tekijä, missä teoksessa se on ilmestynyt, julkaisupaikka ja aika. Karttoja ei selitetä sen tarkemmin, mikä onkin teoksen pahin puute. Ne, joille kartat eivät ole ennestään tuttuja, saivat varmastikin ostoksestaan paljon enemmän irti, jos yksittäisiä karttoja olisi luonnehdittu edes muutamin lausein. Saattaa olla, että kyseessä on näyttelytyöryhmän tietoinen valinta. Kirjassa selvitetään karttojen ja kartoitusten vaiheita, cd-romissa keskitytään nimenomaan näyttämään karttoja. Ja niitä rompulla riittääkin, yhteensä yli sata kappaletta.

Monipuolisen kartta-aineiston ja hyvän tarkennusmahdollisuuden lisäksi tekijöitä voi kiittää kauniista värimaailmasta sekä erittäin selkeästä rakenteesta.

Suomen karttakuva -cd-romissa esitetään kattava, 58 kartan kronologia Suomen kartografisen ilmeen muuttumisesta 1200-luvulta 1900-luvulle. Teos perustuu Jyväskylän yliopiston historian laitoksella säilytettävään Fredriksonin kokoelmaan, jonka kartat ovat tuttuja jo Erkki Fredriksonin (1993) kirjasta *Suomi 500 vuotta Euroopan kartalla*. Cd-romilla Suomen karttakuvan vaiheet esitetään kertomuksena. Kertojan ääni johdattelee aikakauteen ja yksittäisiin karttoihin, lisätietoja saa tekstiruudusta ja itse karttoja pääsee tutkimaan tarkemmin suurennuksella. *Terra cognita* -teoksen veroiseen tarkkuuteen ei kuitenkaan kaikissa kartoissa päästä.

Kronologisen tarinan lisäksi romppu sisältää täydellisen karttaluettelon bibliografisine tietoineen, hyvät tiedot karttojen tekijöistä sekä aikajanan, jolle on merkitty yleisen historian tapahtumia, kartoituksen merkkitaupuksia ja teoksessa käsiteltävät Suomen kartat. Lisätietoja kaipaava löytää kartografian keskeisiä teoksia kirjallisuusluettelosta, ja niitä, joihin iskee vastustamaton halu nähdä kartat luonnossa, auttaa luettelo arkistoista ja kirjastoista, joissa karttoja säilytetään – tosin ilman sen tarkempia osoite- tai muita yhteystietoja.

Teos on useine pikkuikkunoineen ja toimintoineen jossain määrin vaikeaselkoinen ja vaatii käyttäjältään perehtymistä. Onneksi kuitenkin ohjeistus on hyvä. Tärkeimmät toiminnot selviävät nopeasti sekä ruudulle tulevasta ohjeista että etukannen vihkoesta. Pienenä haittapuolena teoksessa on hieman liian värikäs äänimaailma. Kertojan äänen taustalla pauhaavat aluksi musiikki ja erilaiset tehosteäännet, kuten tuulen humina. Onneksi orkesterin saa myös hiljaisemmaksi tai kokonaan pois, sillä ylettömästi sitä ei jaksaa kuunnella.

Kokonaisuutena *Suomen karttakuva* on kuitenkin jämäkkä paketti kartografista tietoa ja harkittua visuaalista ilmettä. Teoksen värit ovat hillityn »historialliset»: pergamentin kellertävyyttä, vanhojen kirjojen ruskeaa ja historiallisten karttojen keltaista, punaista ja vihreää. Myös ruudun taustakuvat ovat rauhalliset eivätkä sotke kokonaisuutta. Harmillisen usein cd-rom -levyjien visuaalinen suunnittelu jää puolittiehen, vaikka juuri siihen pitäisi kiinnittää huomiota. Tässä tapauksessa niin ei kuitenkaan ole käynyt, vaan teoksen karttoja katselee ruudulta mielikseen, ja kauan.

Samaa ei kuitenkaan voi sanoa Discus Median toteuttamasta *Mappae encyclopaediasta*. Pakkausasultaan näyttävien romppu paljastuu lähemmässä tarkastelussa varsin tökeröksi tekeleeksi. Kyse on Suomea esittävien karttojen kokoelmasta, jonka Pietarissa sijaitsevan Venäjän kansallisen kirjaston asiantuntijat ovat valinneet. 1600–1900-luvuille ajoittuvia karttoja on yhteensä hieman yli sata. Teoksen johdannossa annetaan ym-

märtää, että tulossa on useampikin samankaltainen julkaisu. Toivoa sopii, että tekijät jatkossa tähtäävät hie-man huolellisempaan työhön tai että cd-romia Suomessa levittävä Genimap Oy ryhtyy sitä vaatimaan.

Kartat on jaoteltu neljään ryhmään: koko Suomea koskeviin, Suomen eri osia tai kuntia koskeviin, kaupunkien karttoihin ja sotilashistoriallisiin karttoihin. Periaatteessa hierarkkinen jaottelu suuremmista alueellisista kokonaisuuksista pienimpään olisi ollut aivan riittävä. Nyt karttojen käyttötarkoituksesta (tai laadusta) kertova sotilashistoriallinen ryhmä tuntuu turhalta – etenkin, kun suurin osa sen kartoista jo sisältyy johonkin alueellisista ryhmistä.

Kartat esitellään edellä mainitun jaottelun mukaisina luetteloina, joista voi valita yksittäisen kartan tarkemmin tutkittavaksi. Niitä voi myös suurentaa, mutta tarkkuus ei välttämättä parane – suurin osa kartoista on työstetty niin alhaisella resoluutiolla, että kuvista alkavat tulla pikselit esiin. Tämä on sääli, sillä vaikka teoksen aineistossa on paljon kartografisissa kirjoissa jo nähtyjä kartoja (useiden koko Suomea esittävien karttojen lisäksi muun muassa C. W. Gyldénin ja vuoden 1910 *Suomen Kartaston* kaupunkikartoja), on siinä harvinaisempiakin löytöjä. Näitä ovat etenkin venäläisten piirtämät kartat.

Mappae encyclopaedian graafinen ulkoasu on huono. Sekava vaikutelma tulee useasta päällekkäin ilmestyvästä ikkunasta, ankean näköisestä luettelosta ja kartoille sopimattomasta taustakuvasta. Eniten teoksessa kuitenkin häiritsee käsittämättömän keho suomen kieli. Kielen kummallisuus johtaa jo alussa vaikeuksiin – toimintovalikon nappuloita ei tunnu ymmärtävän millään. Esimerkiksi halutessaan esiin karttaa koskevan lyhyen selostuksen täytyy painaa nappulaa »syötä kartan kuva». Eikä ikkunoidenkaan käyttö aivan heti valkene vaihtoehtoista »kaskaadi», »allaikkuna», »pienenee kaikki» tai »sulje kaikki». Sama kielen pahoinpitely jatkuu karttoihin liitetyissä selostuksissa. Myös englanninkielinen versio olisi kaivannut perusteellista kielentarkastusta.

Merenkulkulaitoksen *Merikartoitusta pintaa syvemmillä* on valmistettu tuote-esittelyn tarpeisiin. Teokseen tutustuttuaan voi sanoa, että kyse on hyvin kunnianhimoisesta esittelystä, jonka toteuttamisessa on onnistuttu. Multimediaesityksenä cd-rom on monipuolinen, sillä

siinä on käytetty historiallisten karttojen lisäksi paljon piirroksia ja valokuvia, animaatioita, videoita, diagrammeja ja ääntä (sekä kerronnassa että tehosteena).

Hakemiston sisältämät osa-alueet ovat historia, kartoitustulosprosessi, tulevaisuus, navigointi, tuotteet ja palvelut sekä Merenkulkulaitos. Historiaosio on jaettu Ruotsin vallan, Venäjän vallan ja itsenäisyyden ajan kartoitukseen. Kertoja ja teksti hahmottavat aikakausten kartoitustyötä. Lukuisin valokuvien esittelyä välineistöä ja menetelmiä, kartat puolestaan kertovat työn lopputuloksista. Karttoissa on myös suurennusmahdollisuus, mutta vaikutus on useissa tapauksissa vähäinen. Karttoilla onkin selvästi pyritty vain kuvittamaan tarinaa. Tästä huolimatta osio on erittäin mielenkiintoinen. Koko teosta voi suositella paitsi maantieteilijöille, myös veneilijöille ja muille merikarttojen käyttäjille, sillä siitä löytyy runsaasti kiinnostavaa tietoa kartoitustulosprosessista. Pääseepä navigointiosiossa kokeilemaan omiakin taitojaan merenkävijänä – viittojen, lippujen ja muiden merkien tunnistusta voi harjoitella animoitujen tehtävien avulla.

Pieninä ryppyinä muuten siloitellussa jäljessä on kaikissa osioissa sanojen keskelle näkymään jääneet tavuviivat sekä animaatiotehtävien hitaus. Kiusallista on sekin, että kerran karille ajettuaan ja laivansa upotettuaan joutuu aloittamaan tehtävät alusta samassa järjestyksessä. Joihinkin kohtiin olisi myös kaivannut kuvatekstejä. Pienellä hiomisella nämäkin asiat olisi saanut kuntoon. Teoksen visuaalinen ilme on sininen ja rauhallinen, mutta myös virtaviivainen – kuten merellisen ja uusinta kartoitustekniikkaa hyödyntävän laitoksen imagon varmaan kuuluukin olla.

KIRJALLISUUS

- Fredrikson, E. (1993). *Suomi 500 vuotta Euroopan kartalla*. 125 s. Gummerus, Jyväskylä.
Suomen Kartasto (1910). Suomen Maantieteellinen Seura, Helsinki.
Terra cognita. Maailma tulee tunnetuksi (2000). 197 s. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki.

KATARIINA KOSONEN

*Maantieteen laitos,
Helsingin yliopisto*